

ГУМАНІТАРНА УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА: АНАЛІЗ
ЗАРУБІЖНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

О.В. Ковальова, Ю.М. Брило
АДІ ДВНЗ «Дон НТУ»

Стаття присвячена розгляду гуманітарних аспектів університетської освіти в Європі та США, аналізу зарубіжних тенденцій розвитку вищої школи. Запропоновано низку гуманітарно-просвітніх заходів для поглиблення рівня гуманітаризації української освіти.

Гуманізм та гуманізація освіти обумовлені глобальними перспективними змінами, що відбуваються в сучасному світі. Цінність людського існування в гармонії із собою, природою та суспільством висувається на перший план. Реальний перебіг людських стосунків все більше зазнає впливу гуманітарних проблем, потреби в загальнолюдських цінностях, вивченні моральних, духовних аспектів існування людини в світі. Саме гуманізм є втіленням самосвідомості та духовності.

Гуманізація, екологізація, гуманітаризація освіти як процеси, що орієнтовані на підвищення відповідальності особистості за соціоприродну гармонію, за виживання людства, за збереження біосфери і людської культури стають все більш значущими і актуальними в ХХІ ст.

Необхідність удосконалення підготовки спеціалістів – це виклик часу, а не чийсь суб'єктивні побажання. Основні характеристики сучасного суспільства полягають у тому, що збільшується динамізм соціальних змін, прискорюються інноваційні процеси, зростає невизначеність умов життєдіяльності людини. Необхідність адаптації людини до нових реалій вимагає адекватних змін в соціалізації особистості, яка значною мірою здійснюється через освіту.

У другій половині ХХІ ст. США були змушені прийти до необхідності визначити для університету більш важливі стратегічні завдання, виникла ідея «мультиуніверситету». Американські вчені дотримуються думки, що університет має бути мікрокосмом суспільства, центром, де зустрічаються індивідуальні і суспільні інтереси. Загальна освіта обов'язково має допомогти студентам здобути теоретичні знання з моралі, а ще важливіше – навчити життя з пріоритетною орієнтацією на моральні цінності. Одним з основних

завдань освіти на сучасному етапі визнається виховання культурної, соціально-відповідальної, активної, творчої особистості.

Більша частина фахівців з освіти Європи вважає, що між розвитком суспільства в цілому і системою освіти зокрема існують певні протиріччя, які особливо загострилися в наші дні. Це пов'язано з тим, що за своєю природою освітній сектор традиційно є консервативним. У той же час в суспільстві прискорилися процеси зміни ціннісних установок, освітніх пріоритетів, а час на їх реалізацію скорочується.

У минулому переважаючою була освітня ідея, пов'язана з перетворенням науки у головний засіб освоєння людиною світу, що полягала у розвитку раціонального мислення. В результаті це призвело до зниження ролі гуманітарної складової освітнього процесу.

Сьогодні стає очевидним, що об'єднуючою ланкою між культурою природознавства і соціогуманітарною культурою, є привнесення у сферу освіти моральних і естетичних категорій.

Ось чому у навчальних закладах Америки та в деяких країнах Західної Європи постійно збільшується обсяг вивчення гуманітарних дисциплін. Фахівці з даного питання, проаналізувавши основні тенденції розвитку сучасних університетів на Заході та Сході, відмічають, що навіть традиційно технічно і технологічно орієнтовані університети змушені сьогодні суттєво збільшити кількість аудиторних годин та перелік соціо-гуманітарних дисциплін. При цьому вважається, що гуманітарні дисципліни мають забезпечити індивідуально-особистісний розвиток, а соціальні науки формувати цілісне уявлення про розвиток суспільства як системи.

Можна навести перелік соціо-гуманітарних дисциплін Массачусетського технологічного інституту, що за статусом дорівнюється до університету. До переліку входять такі дисципліни, як історія, філософія, література, релігієзнавство, політологія, соціологія, економіка, історія науки і техніки, антропологія, образотворче мистецтво. Наприкінці 90-х років ХХІ ст. при підготовці бакалаврів зі спеціальностей «Маркетинг» та «Бухгалтерський облік» у Джорджтаунському університеті на вивчення гуманітарних дисциплін відводилось 40% усього навчального часу. Статус загальнодержавної в США отримала програма «Назад до витоків». Вона реалізована в провідних університетах США, зокрема Гарвардському, Йельському, Принстонському (які до речі, увійшли в п'ятірку кращих вузів у Шанхайському рейтингу за 2010 рік), для студентів негуманітарних спеціальностей і передбачає обов'язкове

вивчення десяти курсів з п'яти основних сфер культури: три – з літератури та мистецтва, два – з історії, два – із соціально-філософських наук, два – з природничої сфери, один – з мови і краєзнавства.

Слід підкреслити, що культурологічні науки пропонують необмежені можливості для переоцінки природи, педагогічної теорії та практики, а також для розуміння змісту підготовки майбутніх спеціалістів для ХХІ ст., тобто відбувається становлення культурології як науково-прикладної міждисциплінарної галузі та спеціальної навчальної дисципліни.

Численні дослідники постійно наголошують, що освіта, спираючись на національні особливості культури і досвід різних соціальних та національних груп, має розвивати у студентів вкрай необхідне на сучасному етапі глобальне мислення. Для цього з перших років навчання вводяться курси етики, спрямовані на ознайомлення молоді з кращими зразками духовної спадщини людства, підготовку до самостійних роздумів над моральними проблемами, якими насичене особистісне і професійне життя людини.

Ці проблеми підвищення відповідальності кожного за долю своєї країни та світу в цілому, використання набутих знань з метою не тільки матеріального, а й морального прогресу турбують багатьох дослідників (Дж.Агассі, Д.Боа, Є.Патрідж, А.Андрєєв, С.Гончаренко, Ю.Мальований та інші).

Вчені всього світу вважають, що давати силу не навчивши користуватися нею з усією відповідальністю, небезпечно. Протягом кількох років, коли особливо активно формується особистість, вищі навчальні заклади здійснюють домінуючий вплив на життя молодої людини. Моральне виховання слід проводити з перших тижнів навчання студентів, оскільки з самого початку вони повинні зрозуміти, що відповідальність – невід'ємна частина будь-якої професії.

Це дає змогу зробити висновок, що на сучасному етапі в теорії та практиці полікультурної освіти намітилися певні підходи:

- вивчення здобутків світової культури та їх практичне використання;
- міжпредметний підхід до вивчення класики світової культури;
- визначення пріоритету гуманітарної культури та необхідності глибокого знання світової класики.

У розвинутих державах світу з ХХ ст. бере початок освітня революція, що розгортається у декількох напрямках. Зокрема, мова йде про нову парадигму професіоналізму, енциклопедичного

професіоналізму, що передбачає зміщення акцентів від вузькоспеціалізованого до проблемно-орієнтованого професіоналізму. Це веде до універсализації вищої школи, що супроводжується змінами у суспільних функціях університетів, які повинні стати центрами культури, науково-виробничими освітніми комплексами.

Як наслідок, всебічно розвинена, освічена особистість стає найважливішою умовою прогресивного економічного розвитку суспільства і умовою виходу людства зі стану екологічної катастрофи.

Ось чому у більшості країн Заходу та Америці, розширення гуманітарної спрямованості навчання у вищих навчальних закладах – одна з основних особливостей освіти. Дослідження американських психологів (Д.Мак-Клелланд, А.Стюарт, Д.Вінтер та інші) переконливо довели, що гуманітарні науки грають велику роль у розвитку найважливіших якостей особистості, її загальної культури: логічного мислення, здатності до рефлексії та глибокого усвідомлення власного «я». Соціальна і гуманітарна підготовка розглядаються як показники світоглядної культури.

Численні дослідження вітчизняних вчених доводять, що наукам про культуру та мистецтво і вивченню класичного художнього спадку, належить надзвичайно важливе місце в гуманітарній освіті у вищих навчальних закладах Європи та США. Це свідчить про послідовну реалізацію тенденції культурологізації гуманітарної складової університетської освіти в Європі та США. А такі доміанти культурологічної підготовки, як пріоритетність розгляду етичних проблем та морального розвитку студентів, поліетнічність, розвиток самостійного мислення, формування критичного ставлення до інформації, розвиток комунікативних здібностей, роблять її, на наш погляд, багато в чому достойною наслідування при вирішенні проблеми модернізації гуманітарної освіти в університетах України, створення оптимальної моделі культурологічної підготовки.

Світові тенденції та процеси гуманізації вищої освіти обумовлюють необхідність побудови гуманістично орієнтованої моделі професійної підготовки кваліфікованих фахівців, яка покликана формувати найважливіші характеристики потенціалу особистості, а саме:

- психофізіологічну складову (психічний та фізичний розвиток, стан здоров'я, працездатність);
- соціальну складову (визначає рівень свідомості, культурних стосунків, ціннісних орієнтацій);
- кваліфікаційну складову (система загальних та спеціальних знань, умінь, навичок).

Саме відпрацювання низки гуманітарно-просвітніх заходів на базі провідних класичних та дослідницьких університетів України здатне спонукати українське суспільство до набуття ним нової гуманітарної якості. Серед можливих заходів можна запропонувати наступні:

- систематичне проведення на базі провідних українських університетів тематичних студентських фестивалів. Подібна практика широко розповсюджена в Європі: щорічні загальноєвропейські студентські фестивалі присвячені проблемам охорони навколишнього середовища, актуальним питанням європейського простору, глобальним проблемам людства та інше;

- забезпечення програми обміну студентів та викладачів серед вищих навчальних закладів України, як пілотний проект для реалізації академічних обмінів в рамках Болонської системи;

- припинити практику, характерну для середини ХХ ст., постійного скорочення навчальних годин, відведених для соціально-гуманітарних дисциплін у провідних вузах країни. Це веде по суті до «обкрадання» повноцінної вищої освіти нашого випускника не тільки як висококласного фахівця, але і всебічно розвиненої особистості.

Проте варто визначити, що збереження кількості годин для вивчення соціогуманітарних дисциплін не є єдиною можливим шляхом його поліпшення. На наш погляд, потрібен цілий комплекс заходів організаційного характеру:

- з метою постійного обміну досвідом і вдосконалення викладання дисциплін соціогуманітарного циклу, створити обласні координаційні ради або визначити базові (опорні) кафедри з відповідних дисциплін, що стануть методологічними та методичними центрами для проведення цієї роботи. Відновити проведення всеукраїнських семінарів-нарад викладачів соціогуманітарних дисциплін;

- відновити в переліку обов'язкових курсів як самостійні курси «Етика», «Релігієзнавство», «Соціологія», «Політологія», «Економічна теорія», «Психологія», «Культурологія», «Правознавство», «Психологія ділового спілкування».

Таким чином, у цей час виникла нагальна потреба внести зміни й корективи в гуманітарну університетську освіту в Україні.

В умовах глобалізації лише країна, яка забезпечує адекватний вимогам часу розвиток освіти й науки, може сподіватися на достойне місце у світовому співтоваристві.

12.04.2011г.